

Ir. J.M. Biemans

Med. No. 298

**NIEUW-VESTIGINGEN EN MOGELIJKE EFFECTEN
VAN EEN LANDBOUWVESTIGINGSWET VOOR
BEDRIJVEN MET VARKENSHOUDERIJ**

SIGN: L27-298
EX. NO: C
MLV:

Maart 1984

Landbouw-Economisch Instituut
Afdeling Structuuronderzoek

REFERAAT

NIEUW-VESTIGINGEN EN MOGELIJKE EFFECTEN VAN EEN LANDBOUWVESTIGINGSWET VOOR BEDRIJVEN MET VARKENSHOUDERIJ

Biemans, J.M.

Den Haag, Landbouw-Economisch Instituut, 1984

12 p., tab.

Voor bedrijven met varkenshouderij, die zich in de periode 1975-1980 nieuw vestigden in Noord-Brabant en Limburg is de sociale herkomst, opleiding en ervaring van het bedrijfshoofd nagegaan. Tevens werd onderzocht, welk deel van de nieuw-vestigingen voldeed aan bepaalde criteria, welke mogelijk zouden kunnen worden gehanteerd in een eventuele landbouwvestigingswet.

Noord-Brabant/Limburg/Varkenshouderij/Vestiging van landbouwbedrijven

Overname van de inhoud toegestaan, mits met duidelijke bronvermelding.

Inhoud

	Blz.
1. INLEIDING	5
1.1 Doel van de nota	5
1.2 Begrip "nieuw-vestiging"; uitvoering van het onderzoek	5
1.3 Enkele algemene gegevens over de nieuw gevestigde bedrijven en bedrijfshoofden	6
2. SOCIALE HERKOMST, OPLEIDING EN ERVARING VAN DE NIEUW-VESTIGERS; MOGELIJKE EFFECTEN VAN EEN LANDBOUWVESTIGINGSWET VOOR BEDRIJVEN MET VARKENS- HOUDERIJ	7
2.1 Sociale herkomst, opleiding en ervaring van de nieuw-vestigers	7
2.2 Mogelijke effecten van een landbouwvestigingswet voor bedrijven met varkenshouderij	8
3. SAMENVATTING EN SLOTOPMERKINGEN	11

1. Inleiding

1.1 Doel van de nota

Het Landbouw-Economisch Instituut heeft eind 1982/begin 1983 gegevens verzameld t.b.v. een oriënterend onderzoek naar nieuwvestigingen van agrarische bedrijven in Noord-Brabant en Limburg. Het onderzoek werd verricht op verzoek van de Provinciale Raden voor de Bedrijfsontwikkeling in de genoemde provincies.

Momenteel wordt gewerkt aan de rapportering van de uitkomsten van het oriënterende onderzoek. Vooruitlopend op de publicatie van het onderzoeksverslag wordt in deze nota een overzicht gegeven van die resultaten van het onderzoek, die wellicht van belang kunnen zijn voor de gedachtenvorming over een eventuele landbouwvestigingswet.

1.2 Begrip "nieuw-vestiging"; uitvoering van het onderzoek

Het onderzoek heeft betrekking op de periode mei 1975 - mei 1980 1). Onder nieuw-vestiging werd verstaan: het beginnen van een nieuw agrarisch bedrijf (zowel hoofd- als nevenberoep) door:

- stichting van bedrijfsgebouwen (met of zonder cultuurgrond);
- afsplitsing van bedrijfsgebouwen (met of zonder cultuurgrond);
- het alléén grond gaan exploiteren zonder dat bedrijfsgebouwen worden gesticht of afgesplitst.

Gevallen, waarin uitsluitend sprake is van het huren van zaaiklaar land - bijvoorbeeld voor de teelt van contractgewassen - door een nieuwe geregistreerde, werden niet als nieuw-vestigingen beschouwd. Evenmin werden situaties, waarin sprake was van geleidelijke bedrijfsoverdracht 2), als nieuw-vestigingen aangemerkt.

De gegevens, waarop het onderzoek is gebaseerd, werden in twee fases verzameld. In eerste instantie werd uitgegaan van de bedrijven, welke volgens de z.g. mutatie-gegevens van het LEI mogelijk als nieuw-vestigingen zouden kunnen worden aangemerkt. Daarna werd het aldus verkregen bedrijvenbestand toegezonden aan

- 1) Gezien de op dat moment beschikbare gegevens moest het onderzoek tot deze periode beperkt blijven.
- 2) Onder geleidelijke bedrijfsoverdracht wordt hier verstaan een overdracht in étappes; met andere woorden aanvankelijk wordt een gedeelte van het bedrijf overgedragen en na enige jaren de rest.

de Distriktbureauhouders van de STULM met het verzoek om - zonedig met inschakeling van andere ter plaatse goed bekende personen dan wel via rechtstreeks contact met de betrokkenen - na te gaan, of de betreffende bedrijven inderdaad nieuw-vestigingen waren volgens de in het voorgaande gegeven omschrijving. In verband met de mogelijke komst van een landbouwvestigingswet werden enkele aanvullende vragen gesteld.

In het onderzoek is ook aandacht besteed aan bedrijfsverplaatsingen. In deze nota blijven deze echter buiten beschouwing.

1.3 Enkele algemene gegevens over de nieuw gevestigde bedrijven en bedrijfshoofden

Het totale aantal nieuw-vestigingen, zoals in het voorgaande omschreven, bedroeg in de periode 1975-1980 1417 (Noord-Brabant: 910; Limburg: 507). Men kan van mening verschillen over de vraag, of dit aantal groot dan wel klein is. Een objectieve maatstaf hiervoor is moeilijk aan te geven. Om toch enig houvast te bieden hebben wij het aantal nieuw-vestigingen uitgedrukt in procenten van het aantal geregistreerden (hoofd- en nevenberoepers) in 1980 in Noord-Brabant en Limburg te zamen. We komen dan op een percentage van 4,1. Het aantal sbe van de nieuw-vestigingen maakte 2,8% uit van het totale aantal sbe in 1980 in beide provincies te zamen.

De nieuw gevestigde bedrijfshoofden zijn overwegend jong; 63% van hen was in het jaar van nieuw-vestiging jonger dan 35 jaar. 54% exploiteerde het nieuwe bedrijf als hoofd- en de resterende 46% als nevenberoepsbedrijf.

Wat de bedrijfstypen betreft, blijken vooral de volgende VAT-typen in trek te zijn: mestvarkensbedrijven (15% van het totaal-aantal nieuw-vestigingen), fokvarkensbedrijven (19%), opengronds-groentebedrijven (10%) en opengrondsboomkwekerijbedrijven (eveneens 10%). De overige 33 bedrijfstypen gaven alle een percentage van 5 of minder te zien.

De meeste nieuw-vestigers begonnen met een geringe oppervlakte cultuurgrond; 82% had ten tijde van de nieuw-vestiging geen grond of minder dan 5 ha. De helft startte op een bedrijf met minder dan 70 sbe; hier staat tegenover, dat 15% begon met een bedrijf van meer dan 190 sbe. Op het moment van nieuw-vestiging hadden 16 bedrijven 650 sbe of meer.

2. Sociale herkomst, opleiding en ervaring van de nieuw-vestigingswet voor bedrijven met varkenshouderij

In de periode, dat het onderzoek werd uitgevoerd, was de discussie over de in het kader van een eventuele landbouwvestigingswet te stellen eisen aan nieuw-vestigingen nog beperkt tot de varkenshouderijsector. Vandaar dat het onderzoek zich ten aanzien van dit onderdeel uitsluitend heeft gericht op nieuw-vestigingen met varkens. Van de 1417 nieuw-gevestigde bedrijven hadden er op het moment van nieuw-vestiging 548 varkens. Op deze bedrijven hebben de gegevens in dit hoofdstuk betrekking.

2.1 Sociale herkomst, opleiding en ervaring van de nieuw-vestigingswet

In tabel 2.1 is weergegeven, welk beroep de vaders van de nieuw-vestigingswet hadden. In ruim driekwart van de gevallen was dit zelfstandig boer of tuinder.

Tabel 2.1 Beroep vaders van de nieuw-vestigingswet

Beroep vader	Aantal nieuw-vestigingswet	%
Zelfstandig boer of tuinder	428	78
Loondienst (agrarische sector)	1	0
Loondienst (niet-agrarische sector)	69	13
Zelfstandig (niet-agrarische sector)	34	6
Overig	3	1
Onbekend	13	2
Totaal	548	100

Slechts 19% van de nieuw-vestigingswet was, voordat men zelfstandig een agrarisch bedrijf begon, werkzaam op het ouderlijk bedrijf (tabel 2.2). Ruim de helft (59%) van de bedrijfshoofden was vlak vóór het tijdstip van nieuw-vestiging in loondienst buiten de agrarische sector. Gezien tabel 2.1 betekent dit, dat er nogal wat personen van agrarische herkomst zijn, die - na enige tijd buiten de land- en tuinbouw werkzaam te zijn geweest - weer naar de agrarische bedrijfstak terug keren, hetzij als hoofd- hetzij als nevenberoep.

Tabel 2.2 Beroep bedrijfshoofden vóór het tijdstip van nieuw-vestiging

Beroep	Aantal nieuw-vestigers	%
Zelfstandig boer of tuinder	16	3
Meewerkend op ouderlijk agr.bedrijf	103	19
Loondienst (agrarische sector)	47	9
Loondienst (niet-agrarische sector)	322	59
Zelfstandig (niet-agrarische sector)	35	6
Overig	18	3
Onbekend	7	1
Totaal	548	100

Slechts een gering gedeelte (19%) van de nieuw-vestigers heeft middelbaar of hoger agrarisch dagonderwijs gevolgd. Nog minder komt het voor, dat men een opleiding heeft genoten in het kader van het leerlingenstelsel, aangevuld met een cursus "introductie agrarisch bedrijfsleven" (3%). Verder bleek, dat 13% van de nieuwe bedrijfshoofden de middelbare kaderopleiding "varkenshouderij", de bedrijfsopleiding "varkenshouderij" of de varkenshouderijopleiding had doorlopen.

Ongeveer één derde (30%) van de nieuw-vestigers had, voordat men zelfstandig boer werd, minimaal twee jaar aaneengesloten gewerkt op een bedrijf met varkenshouderij. Voor 69% was dit niet het geval, terwijl voor 1% dit niet bekend was. Dit betekent, dat ruim twee derde van de nieuw-vestigers geen aaneengesloten periode van twee jaar praktische ervaring had met de varkenshouderij, voordat men zelfstandig boer werd. Nu zou het kunnen zijn, dat op verschillende bedrijven de varkenshouderij bijzaak is. Dit is evenwel niet het geval, aangezien het merendeel van de bedrijven (nl. 87%) behoorde tot de VAT-typen mestvarkens- of fokvarkensbedrijf. Wel zijn de bedrijven, waarvan het bedrijfshoofd de zojuist besproken tweejarige ervaring had, gemiddeld groter (126 sbe) dan de bedrijven van hun collega's zonder of nagenoeg zonder ervaring (89 sbe).

2.2 Mogelijke effecten van een landbouwvestigingswet voor bedrijven met varkenshouderij

Eind 1982 - het tijdstip, waarop met de uitvoering van het onderzoek werd begonnen - waren nog geen afgeronde voorstellen voorhanden ten aanzien van de, op grond van een landbouwvestigingswet, te hanteren criteria. Wel werden een aantal voorlopige gedachten over de eisen, die aan nieuw-vestigingen met varkenshouderij zouden kunnen worden gesteld, besproken. Deze eisen waren:

- a. de omvang van de varkenshouderij dient minstens 10 sbe en maximaal ongeveer 650 sbe te bedragen;
- b. het nieuwe bedrijfshoofd dient de MAS (of HAS) te hebben doorlopen òf een opleiding te hebben gevolgd in het kader van het leerlingenstelsel, aangevuld met een cursus "introductie agrarisch bedrijfsleven";
- c. het nieuwe bedrijfshoofd moet minimaal twee jaar aaneengesloten werkzaam zijn geweest op een bedrijf met varkenshouderij òf moet de middelbare kaderopleiding "varkenshouderij", de bedrijfsopleiding "varkenshouderij" of de varkenshouderijopleiding hebben gevolgd.

In het onderzoek is nagegaan, in welke mate de 548 bedrijven met varkenshouderij aan bovenstaande criteria voldeden. Op de eerste plaats kwam naar voren, dat 2% van de bedrijven op het moment van nieuw-vestiging kleiner was dan 10 sbe; geen enkel bedrijf overschreed de grens van 650 sbe. Indien men de bovengrens aanzienlijk zou verlagen, zou dit weinig effect hebben; dit blijkt uit het feit, dat slechts 5% van de bedrijven op het moment van nieuw-vestiging 250-650 sbe had. Vervolgens bleek, dat 77% niet en 22% wèl voldeed aan de onder b omschreven eis. Als gevolg van criterium c zou 64% van de nieuw-vestigers niet en 35% wèl in aanmerking zijn gekomen voor een vestigingsvergunning.

Het voorgaande houdt met andere woorden in, dat - indien criterium a zou zijn gehanteerd - vrijwel alle bedrijven zich in de onderzoeksperiode zouden hebben kunnen vestigen. Zulks in tegenstelling tot de beide andere criteria; bij strikte toepassing zou ruim driekwart (eis b) resp. bijna twee derde (eis c) van de bedrijven geen vestigingsvergunning hebben gekregen.

Hoe wordt nu de situatie, wanneer de drie genoemde eisen gezamenlijk zouden zijn toegepast? Uit het onderzoek blijkt, dat slechts 15% van de nieuw-vestigingen, die in de onderzoeksperiode werden gerealiseerd, voldoet aan alle drie criteria. 84% van de nieuwe bedrijven zou geen vestigingsvergunning hebben gekregen. Over 1% van de bedrijven c.q. bedrijfshoofden waren onvoldoende gegevens aanwezig om een uitspraak te kunnen doen.

In tabel 2.3 zijn de bedrijven, die wèl resp. niet voldeden aan de criteria a t/m c, ingedeeld naar de leeftijd van het bedrijfshoofd. Onder de bedrijfshoofden, die wèl in aanmerking zouden kunnen komen voor een vestigingsvergunning, blijken zich naar verhouding meer boeren beneden 35 jaar te bevinden dan onder degenen, die een dergelijke vergunning niet zouden kunnen krijgen.

Grotere verschillen doen zich voor m.b.t. het hoofdberoep van de nieuw-vestigers. Toepassing van de criteria a t/m c zou ertoe leiden, dat naar verhouding weinig personen met een niet-agrarisch hoofdberoep in aanmerking zouden komen voor een vestigingsvergunning. Hierbij dient overigens wel te worden bedacht, dat ook een zeer aanzienlijk aantal bedrijfshoofden, die op het moment

Tabel 2.3 Leeftijd bedrijfshoofd

Leeftijd	Percentage bedrijven, dat voldoet aan de eisen a t/m c	
	wel	niet
Tot 25 jaar	35	11
25 - 35 jaar	47	54
35 - 50 jaar	18	31
50 jaar en ouder	-	4
Totaal	100 = 82	100 = 461

van nieuw-vestiging als hoofdberoeper met een bedrijf begonnen, geen vergunning zou krijgen.

Tabel 2.4 Hoofdberoep bedrijfshoofd

Hoofdberoep	Percentage bedrijven, dat voldoet aan de eisen a t/m c	
	wel	niet
Agrarisch	88	53
Niet-agrarisch	12	47
Totaal	100 = 82	100 = 461

Nog enkele opmerkingen over de bedrijfsomvang. Onder de nieuw-vestigingen, die voldoen aan de eisen a t/m c, treft men naar verhouding meer grotere bedrijven aan dan onder de bedrijven, die aan deze eisen niet voldoen. Met andere woorden: bij toepassing van de criteria a, b en c zouden relatief minder kleine en meer grotere bedrijven in aanmerking komen voor een vestigingsvergunning.

Tabel 2.5 Bedrijfsomvang

Bedrijfsomvang	Percentage bedrijven, dat voldoet aan de eisen a t/m c	
	wel	niet
10 - 90 sbe	35	58
90 - 190 sbe	42	29
190 - 650 sbe	23	13
Totaal	100 = 82	100 = 461

De 548 bedrijven met varkenshouderij hadden in het jaar van nieuw-vestiging te zamen 55.300 sbe. De bedrijven, die niet voldeden aan de eisen a t/m c hadden te zamen 43.500 sbe. Dit komt neer op 79% van het aantal sbe van de nieuw-vestigers.

3. Samenvatting en slotopmerkingen

1. Tussen mei 1975 en mei 1980 kwamen in Noord-Brabant en Limburg 1417 nieuw-vestigingen van agrarische bedrijven tot stand. Gerelateerd aan het aantal geregistreerden in deze twee provincies in 1980 komt dit neer op 4,1%. De nieuw gevestigde bedrijven hadden overwegend een jong bedrijfshoofd; 63% was jonger dan 35 jaar. Ongeveer de helft had een agrarisch hoofdberoep. Vooral de volgende bedrijfstypen waren in trek: mestvarkensbedrijven, fokvarkensbedrijven, opengrondsgroentebedrijven en opengrondsboomkwekerijbedrijven. De meeste nieuw-vestigers begonnen een bedrijf zonder of met weinig cultuurgrond. De helft van de bedrijfshoofden startte met een bedrijf met minder dan 70 sbe; slechts 16 bedrijven hadden op het moment van nieuw-vestiging 650 sbe of meer. Van de 1417 bedrijven hadden er 548 varkens. Van deze werd een aantal nadere gegevens verzameld. Hieruit kwam op de eerste plaats naar voren, dat het beroep van de vader van ruim driekwart van de nieuw-vestigers zelfstandig boer of tuinder was. 59% van de bedrijfshoofden had vóór het moment van nieuw-vestiging gewerkt in loondienst (buiten de land- en tuinbouw). Een en ander betekent, dat in een behoorlijk aantal gevallen sprake moet zijn geweest van een terugkeer naar de agrarische sector, nadat men enige tijd elders had gewerkt.
2. In het kader van een eventuele landbouwvestigingswet zou aan nieuw-vestigers een vergunning tot vestiging kunnen worden verleend, indien men zou voldoen aan bepaalde voorwaarden. Voor wat de varkenshouderij betreft is destijds de gedachte geopperd om de volgende criteria te gaan hanteren:
 - a. de omvang van de varkenshouderij dient minstens 10 sbe en maximaal ongeveer 650 sbe te bedragen;
 - b. het nieuwe bedrijfshoofd dient de MAS (of HAS) te hebben doorlopen of een opleiding te hebben gevolgd in het kader van het leerlingenstelsel, aangevuld met een cursus "introductie agrarisch bedrijfsleven";
 - c. het nieuwe bedrijfshoofd moet minimaal twee jaar aaneengesloten werkzaam zijn geweest op een bedrijf met varkenshouderij of moet de middelbare kaderopleiding "varkenshouderij", de bedrijfsopleiding "varkenshouderij" of de varkenshouderijopleiding hebben gevolgd.

Toepassing van bovenstaande voorwaarden in de periode van onderzoek (1975-1980) zou ertoe hebben geleid, dat slechts 15% van de 548 bedrijven met varkenshouderij zou zijn toegelaten. Onder degenen, die bij hantering van de eisen a t/m c een vestigingsvergunning zouden hebben gekregen, zouden zich naar

verhouding vrij veel jongere personen, veel bedrijfshoofden met een agrarisch hoofdberoep en relatief veel grotere bedrijven hebben bevonden.

Het onderzoek had - hoewel het eind 1982/begin 1983 werd uitgevoerd - in verband met de toen beschikbare gegevens, betrekking op de periode 1975-1980. Het is niet onmogelijk, dat het aantal nieuw-vestigingen na 1980 groter is geworden. Dit is zelfs waarschijnlijk gezien de signalen uit de praktijk, die wijzen op een - onder invloed van de sterk toegenomen werkloosheid - gestegen animo om boer of tuinder te worden.

Voor de naaste toekomst moet in verband met de sombere vooruitzichten t.a.v. de ontwikkeling van de werkgelegenheid rekening worden gehouden met een blijvende (en wellicht nog grotere) belangstelling om o.a. via nieuw-vestiging een agrarisch bedrijf te gaan beginnen.

Het behoeft geen betoog, dat nieuw-vestigingen met name in grote delen van Noord-Brabant en Limburg kunnen leiden tot het ontstaan van c.q. tot een verzwarend van de problemen. Zo kan toepassing van de Hinderwet moeilijkheden opleveren voor de bestaande bedrijven met intensieve veehouderij (afstandsgrafiek); bovendien kan - met name indien het vestiging van intensieve veehouderijbedrijven betreft - het mestvraagstuk groter worden. Tegen deze achtergrond kan men zich dan ook afvragen, of - voor het geval men zou overgaan tot het in werking stellen van een landbouwvestigingswet - de aan de nieuw-vestigers te stellen eisen niet direct zouden moeten worden gericht op het voorkomen van het ontstaan c.q. het verscherpen van de problematiek, waarmee de reeds aanwezige agrariërs worden geconfronteerd. Overigens is het ook voor de nieuw-vestigers niet zonder belang, dat mede zou worden bezien, of zij zelf in de naaste toekomst mogelijk met hinderwets- en vooral met (gezien de vaak geringe oppervlakte cultuurgrond) mestafzetproblemen te maken zouden kunnen krijgen.